

יעקב פיכמן

שמואל ליב גורדון

(עשרים שנה למותו)

דבר שנתבקש לעולמנו והרחיב את התחומים. עורכם של „נעורים“, „הפדגוג“, איש-התרבות, והרוח השופעת מרץ ורצון, היה האדם שהשיג את כל ערכה החינוכי הרב של ספרות ילדים טובה. הוא עשה את „עולם קטן“ למכשיר חינוכי רב-איכות ולאכסניה של שירה מבחינה זו היה אחד המחנכים המצוינים, שהעמידה תקופת התחייה בימיה הראשונים.

גם על הפירוש לתנ"ך, מפעל חייו הגדול, השפיע בלי ספק המגע החי עם ארץ-ישראל. הויקה לארץ-ישראל כמותה זויקה לתנ"ך. כלום אין הארץ עצמה הפירוש הטוב ביותר לספר האומה הגדול? בפירוש הזה, שהוחל בו בכנר ונמשך בשבובו אל הארץ עד יומו האחרון של יוצר, מופיעת האהבה הנלהבת, שרחש המחבר לתנ"ך ולארץ-התנ"ך כאחת.

אין ספק שזהו ראש מפעליו של האיש. מלאכה גדולה זו נעשתה מתוך מתינות ואורך-רוח שאינם מצויים. תחומי היקפה היו מלכתחילה גדולים, והתלהבות המחבר למלאכתו, שהיה שקוע בה שנים רבות יומם ולילה ממש, לא רפתה. היא נפסקה עם נשימתו האחרונה. ומסירות זו עצמה ממשיכה קו גדול על הפירוש, על המבואות היפים והמקיפים. — על כל היצירה, שמי חברה נהג בה מנהג של קדושה.

פעולתו המבורכה כמחנך וכפרשן השכיחה ערוגה צנועה אחת בגנו — השירה בה התחיל, ואף שלא התמיד בה, ובעבודתו הממושכת על פירוש התנ"ך נבלעו לבסוף כל כוחות נפשו. אין ספק כי בכל מפ"עליו תושקע הרבה מרות השירה ומסעמו הטוב של משורר. הרבה לבושים לשירה, ולא תמיד אנחנו יודעים את סוד גלגוליה.

מהברות השירים הקטנות „כנר ישורון“, שיצאו בהוצאת בן-אביג' דור, הגיעו לירדנו בעודנו ילדים, בימים שצמאנונו לצלצול שירי היה רב כליכך. והיה בשירים אלה משהו מן הנועם של גידולים רכים בטרם אביב. היתה זאת שירת-מעבר, שיר זה של „בין הזמנים“, שישן וחדש משמשים בה בערבוביה, אך על כמה מן הבלדות ומן השירים הליריים היה נסוך מן האור החדש שהתחיל מפציע בבוקרה של התקופה.

המלבב היה בשפע הרגש, בחמימות, וגם במשקל, שנראה קל יותר, ריתמי יותר. היתה זאת שירה שלא תר ההשכלה, שהעלתה גימה של כליון-נפש לאדמת מולדת. — להתחדשות שיניקתה מ„חיבת ציון“ בתקופתה הראשונה. תום נעורים זה הוא שעשה אותה נוחה לקליטה יותר, קרובה ללבבות יותר, בימים ההם. היו אלה צלילי-תקוה, שבישרו את הבאות, שהתפללו לבאות:

פי נַדְדֵנו בְּנֵכֶר
כְּצֹפֹר מִגֵּיא אֶל הָרָה,
אִז קִוִּינוּ פִּי יֵשׁ יוֹם —
קֶץ לַחֲשֵׁךְ, לְעֵבְרוֹת,
לֹא נִזְאַשְׁנו עוֹד מִפְּדוּת!

הד לירי ענוג העלו התרגומים משירי היינה, שגם הם הודיעו על המתחולל בלבבות ומבקש לו ניב חדש. כשעלה לארץ קלט את הנגינה החדשה, שהיה אחד ממטפחיה הראשונים, ובתרגום משלי לאפוני טיין הראה עד כמה השתלט על משקל זה, שהטיל חריפות וצמצום בחרו העברי.

אנחנו זוכרים אותו כאהבה כידיד נעורינו, כאחד מסוללי שביליון הראשונים של החינוך החדש.

מרחוב דז'יקא, שליכלוך בתיו ורעש רוכליו ועצם אורו העכור הטילו עלי מרה שחורה מדי עברי בו בימי מגורי הראשונים בואר-שה, נפתח מבוי, שלעומת הרחובות הסמוכים הוא נראה נקי יווה, שר-קט יותר. הוא רחוב קופצקה, הח' סום לצד נאלבקי, וכאילו מתוה ער-לם בפני עצמו. אין גם כאן מרחב רב, אבל דומה, שהוא פתוח לשמש יותר, שאינו מזכא כל כך — שכאן האנשים המהלכים אינם נדחקים, אינם בהולים כל כך, ובוזה נבדל לטובה מעט מן העולם שעזבת מא' חוריק.

ייתכן, שפינה קטנה זו נראתה לי מרווחת יותר משום שכאן היה בית, שאליו הייתי גמלט לפעמים בשעה שהדכאון והכבידות הכבידו עלי ביותר. בבית זה גר עורכי הראשון, הוא עורכו של „עולם קטן“, ש"ל גורדון. אנחנו תמיד זוכרים ברגש טוב את עורכינו הראשונים — אלה שהיזקו את ידנו בימים שהיינו מאמינים בעצמנו ומתיאשים מעצ' מנו חליפות. יום זה שנתפרסם תר-גומי משירי גיתה באחר מן הגליר-נות הראשונים של „עולם קטן“, הוא תאריך חשוב בחיי מש"ם שהוא מסמן התחלה. בבואי מקץ שנתיים לוארשה ידעתי כי יש לי כאן איזו נקודת-משען בעורכו של „עולם קטן“, וביתו היה הראשון שביקרתי בו מתוך בטחון. שאני הולך לראות אדם קרוב ודורש טובתי, ידעתי, שהאיש לא יכזיב.

והוא אמנם לא הכזיב. האיר את פניו אלי, עודדני בפשטות. דיבר בשבח שירי האחרון, שפורסם ב„עולם קטן“ סמוך לפגישתנו הראשונה. ציין אותו כשיר-ילדים, שהוא עם זה שיר בפני עצמו. וזיה בזה משום רמו ששיר-ילדים טוב אינו אלא זה, שהוא גם שיר „בפני עצמו“ — תורה זו, שהונחה כיסוד ל„עולם קטן“.

לא הכזיב גם הבית. היה זה אי עברי בודד בעיר התגרנית הגדולה, והיה זה גם בית „פתוח לגר“, משפחה שהיתה מקבלת את הטייר-נים הנבוכים בסבר פנים יפות. הם התאוששו מעט באוירה טובה זו של הבית — של האב והאם והיל-דים, שהביאו עמם מריחה של ארץ-ישראל. כליכך גדול היה גם אז טוחו של מגע עם הארץ, שבכל הימים הרבים שישב האיש בנכר היה לופף את כל מפעליו אוירה של המולדת. היא שהטביעה את חותמה על עתון-הילדים הראשון, שהניח יסוד לספרות-ילדים עברית. שתפ-קידה היה חשוב כליכך בחינוך העברי החדש.

אותם הגליונות הראשונים של „עולם קטן“, שמתוכנן האירו לנו שירי הילדים של פשרגיחובסקי, סיפוריו הריחניים של ש. בן-ציון („שפת לא ידעתי“, „שליח ציבור לאילנות“) ו„אגדות“ לפרישמן, זה ההימנון ליום העולה, לפלאי האדם החדש! הם נשאו בעליהם משהו מלבלב, ומבשר, קסם שאותה תקר-פה נתברכה בו כל כך. הם שהפרי-חו את הלבבות הצעירים, את היל-דים ואף את אלה שעברו את תחום הילדות. הם עוררו צמאון במשוררי הדור, מין צמאון לשירת ילדות, לטל ילדות, לא ידעוהו כל הדורות הקודמים. היתה זה סימן לתקופה צעירה שכיוונה את העין ואת הלב לילד, לעתרת שבטבע שהילד קרוב אליו ביותר. מרגש זה ניזון „עולם קטן“ והוא שהשקה את אורו אבי-ביות רוח. יעקב כהן פירסם דברים נהדרים כ„תינוקות של בית רבן“, כ„מעבר לסמבטיון“, כ„יונים“ (כ„לוח“); נזמברג כתב את המאמר טאסיה הנלאה „איש השלג“, אחד הדברים המקוריים ביותר שיצאו מתחת ידה. שניאור, שמעוני, יע-קב שטיינברג, יצחק קצנלסון פירסמו ב„עולם הקטן“ את שיריהם הראשונים, ויהודה שטיינברג הע-ניק לעתק עושר לא שערנוהו ביצירתו האגדית.

צמאון זה לטל ילדות, לשפע שבי-ילדות, בא בלי ספק עם ההתעוררות במולדת. זאב יעבץ, אחד מאנשי התום הגדולים שקם לחלוצי היצירה הראשונים בארץ, זרע אז במאספים וספרי מקרא לילדים כליון-נפש זה לחן-קדומים, לניב-קדומים, שאורה של ארץ-ישראל הופף עליהם. וש"ל גורדון זכיר, שבמה זו שהקים, היא